

III CZP 37/82 - Uchwała Sądu Najwyższego

Opublikowano: OSNC 1983/8/107, LEX nr 2852

Uchwała

Sądu Najwyższego

7 sędziów - zasada prawna

z dnia 20 stycznia 1983 r.

III CZP 37/82

TEZA aktualna

Zakaz zawierania małżeństw z cudzoziemcami, przewidziany przez prawo ojczyste wnioskodawcy, sam przez się nie stanowi przeszkody do zwolnienia go przez sąd od złożenia kierownikowi urzędu stanu cywilnego dowodu zdolności do zawarcia małżeństwa według tego prawa (art. 46 ust. 1 pr. o a.s.c., art. 6 p.p.m.).

UZASADNIENIE

Skład orzekający

Przewodniczący: Prezes A. Filcek. Sędziowie SN: Ł. Grygołajtys, J. Niejadlik (sprawozdawca i autor uzasadnienia), K. Piasecki (współsprawozdawca), J. Pietrzykowski, A. Wielgus.

Sentencja

Sąd Najwyższy, z udziałem Prokuratora Prokuratury Generalnej PRL W. Bryndy, w sprawie z wniosku Raada Kadhuma H. z udziałem Elżbiety Ł. o zwolnienie od obowiązku przedłożenia w USC dowodu zdolności do zawarcia małżeństwa, po rozpoznaniu w dniu 20 stycznia 1983 r. zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Najwyższy na posiedzeniu w dniu 10 listopada 1982 r. do rozstrzygnięcia składowi siedmiu sędziów Sądu Najwyższego:

"Czy przewidziany przez prawo ojczyste wnioskodawcy zakaz zawierania małżeństwa z obywatelami

innego państwa stanowi w każdym przypadku podstawę do odmowy zwolnienia od przedstawienia dowodu, o którym mowa w art. 46 ust. 1 pr. o a.s.c.?"

uchwalił i postanowił wpisać do księgi zasad prawnych następującą zasadę prawną:

Zakaz zawierania małżeństw z cudzoziemcami, przewidziany przez prawo ojczyste wnioskodawcy, sam przez się nie stanowi przeszkody do zwolnienia go przez sąd od złożenia kierownikowi urzędu stanu cywilnego dowodu zdolności do zawarcia małżeństwa według tego prawa (art. 46 ust. 1 pr. o a.s.c., art. 6 p.p.m.).

Uzasadnienie faktyczne

Wnioskodawca jest obywatelem Iraku. Prawo małżeńskie Republiki Iraku dopuszcza wielożeństwo. Wnioskodawca jest jednak stanu wolnego. Według decyzji Rady Rewolucji w Iraku z dnia 27 maja 1978 r., dokumenty zawarcia związków małżeńskich obywateli irackich z cudzoziemcami nie mają na terenie Iraku mocy prawnej i nie pociągają za sobą żadnych skutków prawnych. Powołując się na to, że sprzeczność w tej kwestii jego praw ojczystego z podstawowymi zasadami obowiązującego w Polsce porządku prawnego stanowi nieusuwalną przeszkodę do zawarcia na obszarze Polski małżeństwa z obywatelką polską, Sąd Rejonowy oddalił wniosek o zwolnienie tego obywatela Iraku od przedłożenia dowodu, o którym mowa w art. 46 ust. 1 pr. o a.s.c. Sformułowane na wstępie zagadnienie prawne powstało przy rozpoznawaniu przez sąd wojewódzki sprawy wskutek rewizji wnioskodawcy od tego odmownego postanowienia.

1. Przystępując do rozstrzygnięcia przedstawionego z kolei przez skład zwykły składowi siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zagadnienia prawnego, trzeba wyjść od tego, że polska norma kolizyjna poddaje materialne wymogi zawarcia związku małżeńskiego ocenie dla każdej ze stron według jej prawa ojczystego (art. 14 p.p.m.). Okoliczności wyłączające zawarcie małżeństwa, statutowane w prawie ojczystym cudzoziemca zamierzającego wstąpić w związek małżeński z obywatelką polską, mogą jednak nie pokrywać się z przeszkodami małżeńskimi, wskazanymi w polskim kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. Ustawodawca więc nałożył na cudzoziemca obowiązek złożenia kierownikowi urzędu stanu cywilnego dowodu zdolności do zawarcia małżeństwa według swego prawa ojczystego, przy zastrzeżeniu jednak dopuszczalności zwolnienia go przez sąd od tej powinności po wykazaniu, że otrzymanie takiego dowodu jest utrudnione (art. 5 k.r.o. w zw. z art. 46 ust. 1 pr. o a.s.c.). Zdolność do zawarcia małżeństwa jest tu pojmowana w znaczeniu możliwości wstąpienia w związek małżeński (art. 14 p.p.m.). Aprobowane w nauce orzecznictwo zgodnie przeto przyjmuje, że w tym trybie sąd może zwolnić cudzoziemca od złożenia takiego dowodu dopiero po wykazaniu, że czyni on zadość warunkom zastrzeżonym przez prawo ojczyste do zawarcia w Polsce ważnego małżeństwa z obywatelką polską (art. 562 k.p.a.).

Skutki przekroczenia zakazu zawierania małżeństw z cudzoziemcami mogą być różne. Zakaz, o którym mowa w przedstawionym pytaniu prawnym, to generalny zakaz zawierania małżeństw przez obywateli

państwa ojczystego wnioskodawcy z cudzoziemkami, usankcjonowany zapowiedzią odmowy uznawania na obszarze tego państwa związków małżeńskich wbrew niemu zawieranych. Wskazując, że stwierdzenie istnienia takiego zakazu nie zwalnia sądu orzekającego od ustalenia tego, "czy prawo ojczyste wnioskodawcy w powyższym zakresie nie jest sprzeczne z podstawowymi zasadami porządku prawnego PRL", wspomniany zakaz postawił Sąd Najwyższy - w postanowieniu z dnia 16.XI.1971 r. III CRN 404/71 (OSNCP 1972, z. 5, poz. 91) - na równi z innymi okolicznościami wyłączającymi zawarcie ważnego, w myśl obcego prawa, związku małżeńskiego. Jednak z tego, iż "z punktu widzenia (...) klauzuli porządku publicznego nie może być obojętna dla państwa kwestia, jaki będzie status prawny obywatela polskiego w świetle prawa ojczystego cudzoziemca" (uchwała z 22 czerwca 1972 r. III CZP 34/74 - OSNCP 1973, z. 4, poz. 52), Sąd Najwyższy wyprowadził wniosek, że "w razie stwierdzenia, iż małżeństwo obywatela polskiego z cudzoziemcem byłoby nieważne w świetle prawa ojczystego cudzoziemca, sąd odmawia zwolnienia od przedstawienia dowodu, o którym mowa w art. 46 ust. 1 pr. o a.s.c.". Idąc za tym poglądem w postanowieniu z dnia 26.VIII.1974 r. I CR 698/74 (OSP i KA 1976, z. 7-8, poz. 141) wypowiedział się Sąd Najwyższy równie kategorycznie, iż "sprzeczność ojczystego prawa cudzoziemca z podstawowymi zasadami obowiązującego w Polsce porządku publicznego stanowi nieusuwalną przeszkodę do zawarcia małżeństwa", a co za tym idzie, prowadzi również do odmowy udzielenia cudzoziemcowi zwolnienia od złożenia dowodu zdolności do zawarcia związku małżeńskiego według swego prawa. Podnosząc, w powołaniu się na krytyczne głosy doktryny, zastrzeżenia co do sposobu zastosowania w tych sprawach wymienionej klauzuli, Sąd Wojewódzki w uzasadnieniu pytania prawnego sugeruje, że stanowisko Sądu Najwyższego - wprowadzające bezwzględny zakaz udzielania wspomnianych zwolnień w sytuacjach wskazanych w przytoczonych tezach - nie znajduje uzasadnienia w przepisie art. 6 p.p.m. Problem więc sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, jaka jest funkcja klauzuli porządku publicznego, oraz do wyjaśnienia sposobu, w jaki ta klauzula powinna być stosowana w konkretnych przypadkach.

2. Przepisy obcego prawa materialnego powinny być stosowane na obszarze Polski, ponieważ tak stanowi polska norma kolizyjna. W świetle takiego unormowania cudzoziemiec, któremu prawo ojczyste zabrania wstąpienia w związek małżeński z obywatelami innych państw, nie ma w zasadzie "możliwości" zawarcia - w myśl przepisów tego prawa - małżeństwa z obywatelką polską na obszarze Polski. Jednakże prawo polskie przewiduje możliwość odstąpienia od stosowania prawa obcego na korzyść własnego porządku prawnego wówczas, gdy uznaje to za konieczne. W szczególności w art. 6 p.p.m. ustawodawca zastrzegł, że "prawa obcego stosować nie można, jeżeli jego stosowanie miałoby skutki sprzeczne z podstawowymi zasadami porządku prawnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej". Klauzula porządku publicznego, w nim wyrażona, ma więc za zadanie w zasadzie wyparcie z polskiego obszaru prawnego niektórych przepisów zagranicznego prawa, obowiązujących na tym obszarze z mocy art. 14 p.p.m. Skutkiem zastosowania obcego przepisu, zawierającego wspomniany zakaz, byłaby odmowa przyjęcia przez kierownika urzędu

stanu cywilnego od kandydatów oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński. Nie ma więc przeciwwskazań do odmowy respektowania zakazu zagranicznego prawa, skoro - nie znany polskiemu prawu i nie dotyczący rodzinnoprawnej istoty małżeństwa - swymi skutkami godzi w naczelne zasady rządzące polskim kodeksem rodzinnym i opiekuńczym. Zakaz zawierania małżeństw z cudzoziemcami nie może więc sam przez się stanowić przeszkody do zawarcia małżeństwa z obywatelem polskim i - w konsekwencji - do zwolnienia od przedstawienia dowodu, o którym mowa w art. 46 ust. 1 pr. o a.s.c.

3. Funkcja klauzuli porządku publicznego sprowadza się przeto do działania przede wszystkim negatywnego. O tym, czy na skutek działania tej klauzuli zostanie wyłączone zawarcie małżeństwa z obywatelką polską, czy też odpadną wszelkie przeszkody do wstąpienia na obszarze Polski w związek małżeński, decydują przepisy tego - z reguły polskiego - prawa, które weszło zamiast prawa wyłączonego, oraz podstawowe zasady polskiego porządku prawnego. Normy te zaś mogą nie tylko na nie zezwalać, ale również sprzeciwiać się zawarciu małżeństwa. Klauzula porządku publicznego pośrednio działa zakazująco, gdy w myśl przepisów swego prawa ojczystego obcy obywatel ma już zdolność do zawarcia małżeństwa, ale przeszkodę ku temu przewiduje właściwa norma polskiego prawa. Żonaty już cudzoziemiec, którego prawo ojczyste dopuszcza wielożenstwo, nie może więc na obszarze Polski zawrzeć małżeństwa z obywatelką polską, skoro art. 13 § 1 k.r.o. zabrania jej zawarcia małżeństwa z mężczyzną, który pozostaje w związku małżeńskim (orz. SN z dnia 11.X.1974 r. II CR 735/74 - OSPiKA 1976, z. 7-8, poz. 142). Zakazujący skutek działania klauzuli porządku publicznego prowadzić musi do odmowy zwolnienia wnioskodawcy od przedstawienia dowodu, o którym mowa w art. 46 ust. 1 pr. o a.s.c., będącego warunkiem dopuszczalności zawarcia w Polsce ważnego małżeństwa. Tak więc konkretna fundamentalna norma polskiego prawa, dotycząca materialnych warunków zawarcia małżeństwa, zabraniająca obywatelowi polskiemu wstąpienie z cudzoziemcem w związek małżeński, zawsze będzie stanowiła przeszkodę do zwolnienia go przez sąd od złożenia kierownikowi urzędu stanu cywilnego dowodu zdolności do zawarcia małżeństwa według swego prawa.

4. Skutki stosowania klauzuli z natury rzeczy są terytorialnie ograniczone. Małżeństwo ex lege ważne na terenie Polski, pod rządami innych systemów prawnych - przede wszystkim zaś na obszarze państwa ojczystego wnioskodawcy - może być traktowane jako nie istniejące (*matrimonium non existens*). Nie oznacza to jednak, że ryzyko odmowy uznawania ich przyszłego małżeństwa - zawartego wbrew zakazowi prawa ojczystego wnioskodawcy - poza granicami Polski spada w każdej sytuacji na samych nupturientów. Negatywne działanie nie wyczerpuje funkcji klauzuli porządku publicznego. U podstaw wprowadzenia normy art. 6 p.p.m. do systemu polskiego prawa leżał wzgląd na interes państwa i dobro obywateli. Usprawiedliwia to stanowisko wyrażone w uzasadnieniu powołanej na wstępie uchwały, że swym zakresem funkcja tej klauzuli obejmuje również utrudnienie obywatelce polskiej - z uwagi na jej dobro - zawarcia w Polsce małżeństwa z cudzoziemcem, do którego w przeszłości mają być stosowane przepisy

zagranicznego prawa (art. 17 § 3 p.p.m.), godzące swymi skutkami w podstawowe zasady polskiego porządku prawnego. Upośledzenie kobiety w małżeństwie godzi w mającą powstać rodzinę i w ten sposób również w interes Państwa. Stwierdziwszy więc na podstawie dostępnego mu materiału, że cudzoziemiec zamierza wraz z przyszłą żoną osiedlić się na obszarze państwa dopuszczającego wielożeństwo i odmawiającego kobiecie równych z mężczyzną praw w małżeństwie, sąd z reguły powinien - ze względu na tę sprzeczność - odmówić mu zwolnienia od przedstawienia dowodu, o którym mowa w art. 46 ust. 1 pr. o a.s.c. Skoro jednak zasadą jest, że ryzyko odmowy uznawania ich małżeństwa poza granicami państwa, w którym zostało zawarte, ponoszą nupturienci, postanowienie pozytywne powinno być regułą w sytuacji, gdy zebrany materiał usprawiedliwia domniemanie, że narzeczeni zamierzają zamieszkać w Polsce albo na obszarze państwa trzeciego nie upośledzającego kobiety w małżeństwie. Oznacza to, że przeszkoda do udzielenia omawianego zwolnienia może wynikać nie tylko z wyraźnych przepisów prawa, ale również z okoliczności danej sprawy.

Przedstawione zagadnienie prawne rozstrzygnięto więc jak w sentencji uchwały.